

Obsah

Úvodem	11
1. Školní šikana v posledních dvou desetiletích	17
<i>Pavčina Janošová</i>	
1.1 Fenomenologické proměny šikany – vzestup nepřímých forem	18
1.2 Šikana jako politikum – skrývání i předstírání	23
2. Definování šikany	25
<i>Pavčina Janošová</i>	
2.1 Šikana jako zvláštní případ agrese	25
2.2 Definice šikany – tři základní kritéria detailně	26
2.2.1 Záměrnost v šikaně	28
2.2.2 Nerovnováha síly mezi šikanujícím a šikanovaným	31
2.2.3 Opakovanost útoků	34
2.3 Měření prevalence šikany u nás – problém nejednotného pojetí	37
3. Sociokulturní přístup ke školní šikaně	41
<i>Kateřina Zábřorská</i>	
3.1 Jak hovoříme o šikaně – konstrukce šikany v dětských kolektivech	45
3.2 „Je prostě divná“ – šikanování a konstrukce odlišnosti	47
3.3 Šikana v kontextu společenských norem a morálky	49
3.3.1 Genderové normy: být normálním klukem	51
3.4 Šikana jako součást skupinových procesů	52
3.5 Náměty pro práci se žáky	55
4. Co mít na paměti při měření šikany	59
<i>Pavčina Janošová</i>	
4.1 Jak chápou šikanu účastníci výzkumu?	61
4.2 Sběr dat – volba formulací a terminologie	64
4.3 Školní a třídní vlivy na měření	65
4.4 Základní metody měření	68
4.4.1 Co měří a neměří sebesposuzovací dotazníky	69
4.4.2 Metrické údaje získané od spolužáků	74
4.4.3 Porovnání měření sebesposouzením a vrstevnickými nominacemi	79
4.4.4 Další informační zdroje k diagnostice šikany	81

5. Šikana z hlediska reaktivní a proaktivní agrese	86
<i>Pavλίna Janošová</i>	
5.1 Co víme o proaktivní a reaktivní agresi školních dětí?	88
5.2 Extrémní agresivita, asociální porucha osobnosti a šikana	89
5.3 Jaký je vztah mezi reaktivní, proaktivní agresí a šikanou?	93
5.4 Náměty pro práci se žáky	98
5.4.1 <i>K proaktivní agresi</i>	98
5.4.2 <i>K reaktivní agresi</i>	101
5.4.3 <i>Školní prevence proti šikaně z hlediska proaktivní a reaktivní agrese</i>	103
6. Je šikana „cool“? Nadřazená emoční nezúčastněnost u šikanujících žáků	106
<i>Pavλίna Janošová</i>	
6.1 Kdo je podle žáků „cool“	107
6.2 Genderový kontext šikany	110
6.2.1 <i>Agrese a nezúčastněná póza (toughness) u dívek</i>	113
6.3 Emoční nezúčastněnost (toughness) a alexitimie	114
6.3.1 <i>Zdravotní a psychická rizika</i>	116
6.4 Úvaha o významu toughness v minulých a současných společenstvích	117
6.5 Náměty pro práci se žáky	119
7. Šikana a krutost v psychodynamické perspektivě	128
<i>Pavλίna Janošová</i>	
7.1 Krutost v agresi a šikaně	129
7.2 Generační transmise krutosti – od raného dětství k vrstevnické šikaně	135
7.2.1 <i>Oběť šikany v adolescentní skupině</i>	139
7.2.2 <i>Šikana a krutost v adolescentní skupině</i>	142
7.3 Dynamika vztahu mezi šikanujícími a šikanovanými	144
7.4 Náměty pro práci se žáky	150
7.4.1 <i>Co je třeba zajistit u zvlášt' necitlivé a kruté šikany</i>	150
7.4.2 <i>Zpracování zkušeností s šikanou po letech – nové možnosti prevence</i>	155
8. Morální vyvazování a šikana	158
<i>Lenka Kollerová</i>	
8.1 Šikana a morálka	159
8.1.1 <i>Složitá podmíněnost šikany</i>	159
8.1.2 <i>Šikana z morální perspektivy</i>	159
8.1.3 <i>Rozpor mezi morálkou a chováním</i>	160
8.2 Morální vyvazování	162
8.2.1 <i>Definice morálního vyvazování</i>	162

8.2.2	<i>Kognitivní restrukturační</i>	163
8.2.3	<i>Odmítnutí osobní odpovědnosti</i>	164
8.2.4	<i>Přehlížení nebo minimalizace škodlivých důsledků vlastního chování</i>	165
8.2.5	<i>Obviňování a dehumanizace oběti</i>	166
8.2.6	<i>Společné působení mechanismů</i>	167
8.3	Výzkum morálního vyvazování v kontextu šikany	168
8.3.1	<i>Morální vyvazování a kyberšikana</i>	168
8.3.2	<i>Morální vyvazování ve vztahu k věku a pohlaví</i>	169
8.3.3	<i>Morální vyvazování jako charakteristika kolektivu</i>	170
8.4	Náměty pro výzkum a pro práci se žáky	170
8.4.1	<i>Budování atmosféry důvěry</i>	171
8.4.2	<i>Označování šikany a nemorálního chování</i>	172
8.4.3	<i>Rozlišování konvence a morálky</i>	174
8.4.4	<i>Rozvíjení morálky příběhy a diskusemi</i>	175
9.	Pohled na šikany z hlediska logoteoretického přístupu	177
	<i>Mária Dědová</i>	
9.1	Logoteoretické chápání existenciálních zdrojů šikanování	177
9.1.1	<i>Šikana jako důsledek nedostatečně rozvinuté schopnosti sebezpečnosti člověka</i>	178
9.1.2	<i>Popření osobní svobody a odpovědnosti v šikanujícím chování</i>	179
9.1.3	<i>Redukcionistické chápání hodnot a absence smyslu života v souvislosti se šikanou</i>	180
9.2	Aplikace logoterapeutického přístupu ve výchovném poradenství při řešení šikany psychology či výchovnými poradci	182
9.2.1	<i>Specifika individuální logoterapeutické práce s agresory šikany</i>	183
10.	Šikanovaný žák a jeho zvládnutí šikany	195
	<i>Pavlaína Janošová</i>	
10.1	Role oběti z psychodynamické perspektivy	195
10.2	Postavení šikanovaného žáka ve třídě	198
10.3	Obranné strategie obětí proti šikaně	201
10.3.1	<i>Preferované strategie, které se ukazují jako účinné</i>	201
10.3.2	<i>Méně účinné a rizikové strategie</i>	203
10.4	Co podle bývalých obětí pomohlo ukončit šikany	204
10.4.1	<i>Jak šikanování hodnotí pomoc školy</i>	206
10.4.2	<i>Několik poznámek k situaci současné školy při řešení šikany</i>	207
10.5	Dopad šikany na školní život šikanovaného žáka	209
10.6	Psychické změny u šikanovaného žáka	212
10.6.1	<i>Faktory, které ovlivňují psychické následky šikany</i>	212

10.6.2	<i>Proces vnitřní viktimizace</i>	214
10.6.3	<i>Psychická traumatizace jako důsledek šikany</i>	218
10.7	Rozdíly ve zpracování zkušenosti šikany	224
10.8	Agresivní oběti – ti, kteří jsou nejvíc odmítaní	228
10.9	Šikanování s šikanujícími ve třídě	230
10.9.1	<i>Dyadická (dívčí) šikana</i>	232
10.10	Náměty pro práci se žáky	233
10.10.1	<i>Komunikace učitelů s žáky</i>	233
10.10.2	<i>Vztah mezi šikanovanými a šikanujícími</i>	239
10.10.3	<i>Práce s šikanovanými žáky a žákyněmi</i>	244
11.	Zastávce jako klíčový hráč v dramatu šikany	250
	<i>Jiří Kressa</i>	
11.1	Rozdílné způsoby jednání zastánců	251
11.2	Motivace zastánců	253
11.3	Osobnostní a sociální charakteristika zastánců	254
11.3.1	<i>Jací tedy jsou?</i>	254
11.4	Co brzdí aktivitu zastávce a co ji podporuje?	256
11.4.1	<i>Morální vyvazování</i>	256
11.4.2	<i>Soudržnost třídy</i>	258
11.4.3	<i>Vnímaná sociální opora</i>	259
11.5	Pedagog jako hlavní zastávce šikanovaných	261
11.6	Náměty pro práci se žáky	261
12.	Ambivalentní protagonisté: Kdo jsou „šikanující zastávce“?	
	(ekologický přístup)	265
	<i>Pavčina Janošová</i>	
12.1	Ambivalentní dvojrole „šikanující zastávce“	269
12.1.1	<i>Sběr dat o „šikanujících zastáncích“ a jejich vyhodnocení</i>	270
12.2	Popis pěti „šikanujících zastánců“	271
12.2.1	<i>Interakce se spolužáky</i>	279
12.2.2	<i>Co mají tito žáci společného?</i>	281
12.3	Shrnutí: Kdo jsou „šikanující zastávce“?	283
12.3.1	<i>Agrese a další rizikové chování</i>	284
12.3.2	<i>Podpora skupinových cílů, prosocialita</i>	286
12.4	Náměty pro práci s „šikanujícími zastánci“	287
12.4.1	<i>K práci se sledovanými třídami</i>	291
13.	Skupina a šikana	295
	<i>Lenka Kollerová</i>	
13.1	Úvod	295

13.2	Šikana jako skupinový proces	296
13.3	Vztahy ve třídě	297
	13.3.1 Přátelství	297
	13.3.2 Hierarchie	298
13.4	Sociální identita	299
	13.4.1 My a oni	299
	13.4.2 Skupinové normy	301
	13.4.3 Vrstevnický tlak a pluralitní neznalost	302
	13.4.4 Efekt černé ovce	303
13.5	Náměty pro práci se žáky	304
14.	Šikana a školní třída na začátku dospívání	307
	<i>Pavína Janošová</i>	
14.1	Školní a třídní klima	308
	14.1.1 Klima třídy z hlediska šikanujících, šikanovaných a zastánců	311
14.2	Školní třída na začátku dospívání	314
	14.2.1 Vztahy ve třídě	314
	14.2.2 Žáci na okraji třídy	316
14.3	Individuální a skupinové možnosti čelit šikaně	318
	14.3.1 Přesvědčení žáka, že proti šikaně může něco dělat (<i>self-efficacy</i>)	318
	14.3.2 Skupinová účinnost (<i>collective efficacy</i>) třídy	321
14.4	Skupinový život třídy řídí učitel	325
14.5	Náměty pro práci se žáky	329
	14.5.1 Komunitní způsob vedení třídy	330
	14.5.2 Ustavení pravidel chování – „charta třídy“	332
	14.5.3 Třída a její sebepojetí	336
15.	K podobám současné šikany a k jejímu vyšetřování	338
	<i>Pavína Janošová</i>	
15.1	Rozmanitost podob školní šikany v současnosti	339
15.2	Současné třídy na ZŠ většinou nejsou sehrané týmy	342
	15.2.1 Zakrývající tendence ve třídách souvisejí i se způsobem vyšetřování	344
15.3	Několik poznámek pro učitele u vyčleňování, počátečních a nejasných případů	345
	Příloha 1 (kap. 4.4.1)	350
	Příloha 2 (kap. 4.4.2)	352
	Závěrem	354